

PROBLEMATICA RESTAURĂRII LEGĂTURII UNUI MANUSCRIS DE SECOL XVIII

Alexandru ȘTIRBAN

Restaurarea cărților și manuscriselor vechi înseamnă nu numai posibilitatea specialistului de a reda starea inițială de sănătate a obiectului în sine, dar și capacitatea acestuia de a discerne între metodele de lucru, pe aceea care ar fi cea mai în măsură să redea bunului respectiv semnificația de odinioară. Acest lucru trebuie să se întâmple fără a afecta integritatea piesei, păstrând în același timp nealterat mesajul trecerii lui prin timp și istorie.

Restaurarea trebuie să vizeze restabilirea unității piesei, în măsura în care acest lucru este posibil, fără a comite un fals artistic sau unul istoric, în același timp fără a înlătura urmele trecerii operei prin timp. Nu trebuie scăpat din vedere nici faptul că astăzi, tot mai mult, cerințele beneficiarului, exprimate printr-un contract sau altfel de înțelegere, capătă o tot mai mare însemnătate.

Din acest punct de vedere, restaurarea trebuie să caute să împace principiile restaurării cu cerințele beneficiarului. Dacă pentru opera de artă, ca obiect de muzeu tratamentul de conservare restaurare urmează un drum logic și riguros, cu totul altfel se pune problema tratamentelor atunci când opera, în cazul de față cartea veche, își păstrează funcționalitatea sa. În acest caz se poate naște un conflict între ideea restaurării, întemeiată pe principiul autenticității, excluderea reconstituirilor abuzive și funcționalitatea operei, care reclamă unitatea.

Trebuie avut însă în vedere că a transforma restaurarea într-o dogmă poate fi tot atât de periculos ca și alăsa loc liberului arbitru, a pseudo-restaurărilor, a ceea ce C. Brandi numește “erezia restaurării fanteziste”. Aceste pseudo-restaurări anulează cu bună știință timpul istoric cuprins între momentul de finalitate al operei și prezent. Pe de altă parte, prudența excesivă, exagerările non-intervenției sau a pasivității în fața incoerențelor produse de timpul istoric a produs daune ireparabile patrimoniului. “Această zonă foarte sensibilă este terenul minat pe care restaurarea trebuie să înainteze cu abilitate și prudență”.(1)

Respectând principiile restaurării științifice, fiecare operă trebuie judecată după metode interdisciplinare, care vor permite ca principiile conservării și restaurării să devină operante.

O problemă foarte dificilă și delicată, care poate naște multe contradicții sau depzaprobari, este aceea a păstrării sau a înlăturării refacerilor sau adăugirilor. Această problemă trebuie privită lucid, definind restaurarea ca un echilibru de metode, mijloace, tehnici, care au menirea de a reface unitatea potențială a operei fără a produce un fals istoric și estetic, cu menținerea pe cât posibil a urmelor care atestă trecerea obiectului prin timp.

C. Brandi ne propune să scoatem restaurarea de sub incidența pragmatismului îngust și a dogmatismului distructiv, așezând-o sub guvernarea cunoașterii interdisciplinare,

cunoaștere care să fie actualizată permanent. Principiile restaurării, regulamentul și intervenția asupra operei, se bazează pe un cod deontologic, care asigură viabilitatea restaurării.

În cazul nostru restaurarea unui manuscris din secolul al XVIII-lea ne-a adus pe acest domeniu atât de alunecos al punerii de acord între principiile restaurării, semnificația trecerii prin timp a operei, nemodificarea timpului istoric și cerințele deținătorului.

Volumul care a făcut obiectul intervenției noastre este un manuscris din secolul al XVIII-lea, cu titlul: "Protocolul Vizitațiilor Canonice al Protopopiatului Reformat Dej". Cartea este proprietatea Episcopiei Reformate din Cluj și a fost inclusă în proces de restaurare în anul 1999 la Centrul Național de Conservare și Restaurare a Cărții Vechi din cadrul Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia.

După efectuarea unei dezinfecții prealabile, observațiile ulterioare au stabilit următoarele aspecte:

- volumul a prezentat o degradare avansată fizico-chimică și biologică a suportului de scriere, soldată cu fragilizarea, fisurarea și pierderea unor importante porțiuni purtătoare de informații scrise.

- pierderea scoarțelor, a capitalbandului, degradarea cusăturii, a favorizat atât degradarea corpului cărții, a suportului de scriere cât și deformarea cotorului. S-a remarcat o puternică deformare a cotorului, prin alunecarea acestuia spre interiorul volumului.

În momentul aducerii volumului în laborator pentru restaurare, acesta a fost însoțit de învelitori din piele, ornamentate cu motive decorative vegetale și geometrice. La o simplă examinare, s-a putut constata că învelitorile nu aparțin manuscrisului, cartea fiind cusută pe patru nervuri din piele, iar urmele lăsate de cusătură pe aceste învelitori, în număr de 5, au demonstrat fără dubii, neapartenența acestora la carte.

Motivele ornamentale folosite, tehnica de lucru utilizată, îngrijită și elaboartă, ne-au îndreptățit să lansăm ipoteza că aceste învelitori sunt mult anterioare anului redactării manuscrisului și că ele ar fi putut aparține unui incunabul sau unui postincunabul, oricum, unei cărți străine, care putea circula la un moment dat în Transilvania.

Toate observațiile noastre au fost comunicate deținătorului, care în mod explicit și-a exprimat dorința ca aceste învelitori să fie folosite la restaurarea legăturii volumului în cauză, dacă acest lucru este posibil. Motivul invocat de către acesta a fost acela că de aproximativ 100 de ani, cartea și învelitorile au stat împreună, fiind percepute, atât scriptic, cât și istoric, ca un întreg.

În urma acestor discuții, am căutat să găsim o modalitate care să împace atât exigențele impuse de o restaurare care-și propunea să nu comită un fals istoric și estetic, cât și cerințele beneficiarului, bazate pe istoria de 100 de ani a manuscrisului.

Având în vedere deformarea excesivă a corpului cărții și a cotorului, nu s-a putut stabili din start, dacă din punct de vedere dimensional, învelitorile sunt compatibile cu cartea. Observația noastră la prima vedere, a fost că aceste învelitori sunt mult mai mari decât corpul cărții. Ceea ce s-a stabilit însă, fără nici un dubiu, a fost numărul de 5 nervuri profilate pe suprafața pielii, față de doar 4 nervuri pe care a fost cusută cartea.

În acest moment s-a stabilit de către comisia de restaurare, ca urmare a propunerilor făcute, că volumul, după restaurarea suportului de scriere, va fi relegat pe 4 nervuri din

piele, în conformitate cu cele originale. Nu s-a putut face restaurare fără descoaserea cărții datorită degradării cusăturii și a deformării foarte pronunțate a cotorului. După recoaserea cărții, dacă dimensiunea învelitorilor ar permite, ar fi urmat să se confecționeze un cotor fals, care să permită tragerea învelitorilor pe scoarțele special confecționate, lucru care ar fi permis atât coaserea pe 4 nervuri, cât și folosirea învelitorilor, care au prezentat urme pronunțate de coasere pe 5 nervuri.

Toate aceste probleme de restaurare au fost comunicate beneficiarului, cu care acesta a fost de acord. De asemenea s-a comunicat și rezerva noastră în ceea ce privește compatibilitatea dimensională a învelitorilor cu corpul cărții.

În acest stadiu s-au stabilit următoarele:

- Dacă din punct de vedere dimensional ar fi existat o apropiere sensibilă între învelitori și corpul cărții restaurarea legăturii să se facă conform propunerilor de mai sus;
- Dacă dimensiunile ar fi fost cu mult mai mari, atunci scoarțele cărții să fie îmbrăcate în piele de culoare neagră;

Lucrurile anticipate de către noi s-au confirmat, cu certitudine, la scurt timp după începerea procesului de restaurare, când s-a putut stabili clar că învelitorile sunt mult mai mari decât paginile.

După recoaserea volumului, încercând să găsim o modalitate de re folosire a învelitorilor, ne-am gândit să aplicăm tratamentele specifice pielii vechi, să facem restaurarea propriu-zisă și completarea lacunelor, după care să confecționăm scoarțe speciale pentru acestea, conform urmelor lăsate pe piele, urmând ca ele să poată fi alăturate manuscrisului, sub formă de supracopertă.

Am comunicat propunerea noastră deținătorului și ca urmare a acordului primit, am hotărât începerea procesului de restaurare a pielii.

După o rehidratare și reemoliere, lacunele eu fost completate cu piele tăbăcită vegetal, după care s-a făcut integrare cromatică. Urmând etapele firești de lucru din restaurarea de carte veche, au fost confecționate scoarțe noi, la dimensiunile acestor învelitori, cu teșituri specifice, reconstituite după urmele pronunțate lăsate în piele.

După încheierea procesului de restaurare a pielii, învelitorile au fost trase pe aceste scoarțe nou confecționate. Zone cotorului a fost de asemenea restaurată, confecționându-se un cotor fals. În final aceste învelitori astfel restaurate au fost pregătite să funcționeze ca un fel de supracopertă a cărții, fără a fi atașate în nici un fel la aceasta.

În acest fel am încercat să punem de acord principiile restaurării și etica noastră profesională care ne-a făcut să respingem categoric o mutilare prin tăiere a acestor învelitori din piele cu cerințele beneficiarului, care în virtutea timpului istoric de mai bine de 100 de ani în care cartea și învelitorile au stat împreună, fără a fi atașate în nici un fel una la cealaltă, dorea ca măcar în acest fel să existe o continuitate în conviețuirea carte și învelitori.

BIBLIOGRAFIE

1. Cesare Brandi, *Teoria restaurării*, Ed. Meridiane, Buc., 1996, p.1-52.